

Л. В. Нущадак,
ДВНЗ «Ужгородський національний університет», м. Ужгород

ЕКОЛІНГВІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ПРОПРІАЛЬНОЇ ЛЕКСИКИ

У статті проведено аналіз стану сучасної української пропріальної лексики. Значна увага приділяється чинникам, які впливають на формування українського ономастикону.

Ключові слова: пропріальна лексика, еколінгвістика, ономастика.

В статье проведен анализ состояния современной украинской проприальной лексики. Значительное внимание уделяется факторам, которые влияют на формирование украинского ономастикона.

Ключевые слова: проприальная лексика, эколлингвистика, ономастика.

The article analyzes the state of modern Ukrainian proper names. Special attention is given to the factors that impact on the formation of Ukrainian onomasticon.

Key words: proper name, ecolinhvistics, onomastics.

Еколінгвістичний аспект дослідження українського ономастикону посттоталітарної доби полягає у всебічному вивченні взаємозв'язків між українською пропріальною лексикою та середовищем, тобто мовним колективом у соціально-політичному, культурологічному, демографічному, психологічному вимірах. Важливість еколінгвістичних досліджень стає особливо очевидною в умовах взаємодетермінованих трансформаційних процесів у мові та її соціально-культурному середовищі [2].

Соціально-культурне середовище пострадянської України творять явища, різноманітні за своєю природою: ідеологічні, демографічні, національні, світоглядні, релігійні, економічні, психологічні тощо. Вплив таких екстралінгвальних чинників, як лібералізація суспільно-політичного життя, деідеологізація культурної сфери, надання широкої культурної автономії національним меншинам України, офіційна легалізація приватної власності та законодавче визнання багатокладності української економіки – потребує детального розгляду лінгвістів крізь призму еколінгвістики.

Еколінгвістичний аналіз української пропріальної лексики виявив тенденцію до зниження вагомості впливу діалектної диференціації перед соціальною диференціацією та глобалізаційними впливами. Проте необхідно зважати на той факт, що еколінгвістична оцінка онімних варіантів, у структурі яких наявні риси народнорозмовної мови, є досить складною. Адже вона повинна враховувати не лише особливості живомовної (діалектної) стихії, в якій з'явився та функціонує конкретний варіант власної назви, а й специфічну природу онімної лексики, що передбачає широту її джерельної бази.

Дослідження показало, що еколінгвістика представляє сучасні світоглядні позиції, на базі яких має реалізовуватися сучасна європейська мовна політика, зокрема в умовах посттоталітарної України. Основним знаряддям ефективної мовної політики в умовах демократичного громадянського суспільства можуть і повинні стати законодавчі акти, ухвалені національним парламентом, та нормативні документи, підготовлені урядом та відповідними державними установами та інституціями.

За роки незалежності в Україні було створено серйозну законодавчу базу, що здатна всебічно забезпечити ефективну демократичну мовну політику у сфері українського ономастикону. Однак у повсякденній практиці як державних, так і приватних інституцій ряд правових норм, зокрема ті, що стосуються забезпечення українській мові статусу державної, часто не виконуються. Неefективність мовної політики щодо української онімної лексики пояснюється ще й слабкою мовною підготовкою відповідних державних службовців та відсутністю ефективних механізмів контролю за виконанням чинних законодавчих та адміністративних актів.

Дослідження показало, що в Україні поза правовим врегулюванням досі перебуває вживання власних назв у церковній документації, зокрема в метричних записках. В умовах глобалізації детальнішої правової регламентації вимагає надання та функціонування чужомовних з походження онімів, зокрема особових імен, прізвищ, ергонімів. Чіткішого формулювання вимагають правові норми у сфері дотримання прав інтелектуальної власності, які стосуються творення та функціонування власних назв, зокрема ергонімів, торгових марок, брендів тощо.

Глобалізація як вагомий чинник впливу на еколінгвальний баланс українського ономастикону стала помітною лише в посттоталітарний період його розвитку. Глобалізація українського ономастикону найдужче позначилася на таких підсистемах українського ономастикону, як ергонімія, антропонімія, віртуальна онімія та зоонімія. Українська пострадянська топонімія та урбонімія практично залишаються поза межами впливу глобалізації. Незважаючи на об'єктивний характер своєї природи, глобалізація негативно позначається на еколінгвальному стані українського ономастикону посттоталітарної доби, оскільки вона породжує проблемні зони щодо дотримання чинного національного законодавства у сфері мовного будівництва, а також спонукає до ігнорування усталених національних традицій українського назовництва та норм «Українського правопису».

Естетика власної назви є невід'ємним елементом загальної еколінгвальної картини українського ономастичного простору посттоталітарної доби. Недооціненість важливості проблеми естетичного стану українського ономастикону спричинилася до появи численних онімів різних розрядів, які за своєю структурою, джерельною базою або специфікою доонімійної семантики ніяк не пов'язані з традиціями українського назовництва. Пропаганда апробованих засад естетики української власної назви та самих високоестетичних українських

онімів має стати актуальним завданням українських мовознавців, зокрема лексикографів, стилістів, а також письменників та журналістів.

Аналіз українського ономастикону посттоталітарної доби з погляду еколінгвістики показав, що його окремі субсистеми – власні імена людей, ергоніми – зазнають мовної ерозії, яку спричиняють не лише наслідки бездержавного статусу української мови та інерція спадщини радянської ідеології, а й новітні глобалізаційні впливи, непослідовність мовної політики незалежної України, а також ідеолого-маскультурна експансія сусідніх держав, яка провокує процеси, що явно переходять рамки мовних запозичень.

Паралельне функціонування у рамках єдиної загальнонаціональної онімійної системи власних назв, мотивованих як українськими національними ідеологемами, так і антиукраїнськими, витворює штучну, еkleктичну, нежиттєздатну пропріальну систему, існування якої сприяє посиленню відмінностей між окремими регіонами України (захід, центр, південь-схід) та перешкоджає витворенню єдиних загальнодержавних цінностей громадян України.

Надзвичайно високі темпи трансформаційних змін у сфері українського ономастикону посттоталітарної доби актуалізували проблему екології власної назви, розв'язання якої вимагає не лише подальший розвиток української пропріальної лексики як системи, а й української літературної мови загалом. У різних субсистемах українського ономастикону посттоталітарної доби структура від 1% до 18% відсотків власних назв суперечить чинним нормам української літературної мови, що є всі підстави кваліфікувати виявом дисбалансу між мовою або, точніше, її онімійною субсистемою та середовищем, у якому вона функціонує.

Серйозну стурбованість викликає виразна тенденція до збільшення питомої ваги ненормативних варіантів українських онімів. Так, наприклад, у середині 60-х років ХХ ст., за даними І. Варченка, українські прізвища, у структурі яких було помилково вжито літеру **і** замість **и**, складала 28,7%, тоді як у пострадянський період, за нашими підрахунками, питома вага цієї помилкової орфограми прізвищ сягнула 36,2%. До 45% сягає питома вага помилкових орфограм особових імен у церковних метриках, а в окремих найновіших ономастичних лексикографічних виданнях неадаптовані чужомовні іменні варіанти складають 95% реєстру [1].

Порушення норм української мови у сучасному ономастиконі має місце на всіх рівнях української мови – фонологічному, морфологічному, словотвірному, лексичному. Високий відсоток ненормативних варіантів українських онімів не лише розхитує норми української літературної мови, а й вкрай негативно позначається на еколінгвальному стані українського ономастикону та української мови загалом.

Негативний вплив на еколінгвальний стан українського ономастикону посттоталітарної доби справляє незавершеність процесу реформування чинного «Українського правопису», що виявляється в існуванні його проєктів, які в окремих соціально-культурних середовищах самочинно запроваджуються в мовну практику.

У новій редакції «Українського правопису» доцільно приділити більше уваги правописній регламентації власних назв, зокрема їх словозміні.

Проведений нами аналіз засвідчив, що негативний вплив середовища неоднаково позначається на еколінгвальному стані різних розрядів і навіть класів української онімної лексики посттоталітарної доби. Якщо українська антропонімія, зокрема власні імена людей та імена по батькові, а також ойконіми, урбоніми, ергоніми зазнають несприятливих впливів на лексичному рівні, то ненормативні деформації структури прізвищ українців відбуваються головним чином на фонологічному, морфологічному та словотвірному рівнях мови.

Найдинамічнішими розрядами або класами онімійної лексики з погляду еколінгвістики, які здатні упродовж нетривалого часу втратити або ж повернути еколінгвальний баланс, є ергоніми, віртуальні оніми, власні імена, зооніми та, за певних обставин, урбоніми. Найконсервативнішими щодо змін є ойконіми, прізвища, імена по батькові.

Важливе значення для покращення еколінгвального стану українського ономастикону посттоталітарної доби матиме ухвалення чіткої та зрозумілої юридичної процедури зміни власних назв з метою усунення в їх структурі порушення норм української мови.

Належна увага до забезпечення еколінгвального аспекту мовної політики незалежної України матиме дуже вагоме значення, не лише для збереження національної самобутності національного ономастикону українців, а й для створення надійного підґрунтя подальшого розвитку українського назовництва, достойного його тисячолітніх традицій. Список літератури :

Льгтература:

1. Варченко І. До основ наукового вивчення сучасних українських прізвищ / І. Варченко // Ю. К. Редько. Довідник українських прізвищ. – К. : Рад. Школа, 1968. – С. 3-29.
2. Нуждак Л. Український ономастикон посттоталітарної доби у світлі еколінгвістики / Людмила Нуждак // Монографія. – Ужгород : Видавництво «ІНВАЗОР», 2012. – 237 с.
3. [http // www.just.gov.ua](http://www.just.gov.ua)